

PÉCSI GYÖRGYI

A virrasztás értelme

Szilágyi Domokos: Felezőidő

PÉCSI GYÖRGYI (1958) Budapest

Szilágyi Domokos kései pályaszakaszának egyik legszebb s egyúttal az életmű legtalányosabb miniatúr remeke az 1974-es *Felezőidő* kötet címadó verse, a mindössze 19 soros *Felezőidő*. A költő kivételes lírai erővel és drámaisággal ütközteti a személyes sors végességét, az Én bezártságát és a világ megválthatóságának reménytelen reményét. Azért különösen izgalmas a mű, mert a kései lírában sűrűn előforduló határ–határtalan, véges–végtelen hermeneutikai fogalompárok helyett itt egyetlen, roppant kifejező, ámde legalább annyira sejtelmes költői metaforába sűríti bele az egészlétről és a halálértelmezésről szublimált intuícióját, tapasztalatát, a *felezőidő*be. S megkockáztatom, hogy ebben a versben érthetjük meg legpontosabban Szilágyi Domokos metafizikán túli metafizikai keresésének a természetét.

Legpontosabban, mondom, és máris korrigálnom kell, hiszen a költemény csupa rejtély, sejtetem, talány, jóllehet a költő mindössze egyetlen szimbólumot, igaz, a legjelentősebb európai kulturális szimbólumot, Jézus kereszthalálát vonja be a versbe, a költemény nyelve pedig meglepően egynemű. És mégis... Egyenként minden szavát, utalását értjük, a vers összességében azonban ezek az egyszerű, egyjelentésű szavak iszonyú erőteret képeznek, jelentéssugárzásuk nyugtalanítóan megsokszorozódik, a nézőpont- és a beszélői pozíció váltásával az egyszerű lírai szituáció erőteljes kultikus, szimbolikus, transzcendentális létismereti összefüggésbe helyezi a dilemmát, s megnyugtató felismerések helyett egyre nyomasztóbb, megfoghatatlan kérdések artikulálódnak.

•

*Kályhában tűz lobog.
Indulok, indulok.
Indulok tájaimra,
szemügyre venni mind.
A szem alátekint,
és lát sok buta pászmát
a Koponyák Hegyén,
hol a Testet vigyázzák –
nem tömérdek egyén,
hanem tömeg. Barázdák
agykérgen elmosódva.
A bőszület, garázdák
egyakarató sodra.
Éjfél. Éjfelekig
virrasztok, hogy midőn
(mikor?) elérkezik,
elérkezik, ne lepjen álom –
elérkezik, ébren találjon
a felezőidőm.*

•

A vers a vallomások költői jellegzetes konkrét helymegjelölésével kezdődik:

*Kályhában tűz lobog.
Indulok, indulok.
Indulok tájaimra,
szemügyre venni mind.*

A versindítás kiegyensúlyozottságot, harmóniát sugall. A kályhában lobogó tűz meghitt, nyugalmas esti időszakra utal, ezt a nyugalmas otthont, biztonságot készül elhagyni a beszélő. A gazdaember este, lefekvés előtt még egyszer körbejárja házát, udvarát, ellenőrzi, minden rendben van-e, hogy maga is nyugodtan lepihenhessen. Az „indulok” háromszori ismétlése azonban némiképp megtöri a harmóniát, az ismétlés bizonytalanságot, rejtett szorongást, megerősítő önbátorítást sejtet. A bizonytalanságot tovább mélyíti, hogy a gazda „birtoka”, szemügyre vétel szempontjából, mindenképpen beláthatatlanul nagy: tájat nem szokás lefekvés előtt ellenőrizni, ráadásul a „táj” szót az E/1 beszélő többes birtokos jellel látja el: „tájaimra”, s ezzel máris elemelkedik a vers a valóságtól. Nem tudjuk, hosszabb útra készül-e a beszélő, netán búcsúzik-e, vagy csupán önmagát bátorítja, hogy kimozduljon a biztonságos melegből. Tájakra indulás nagy utat feltételez. De ha nagy útra indul, miért fontos, hogy égjen a kályha? Ha nagy útra indul, a tüzet inkább eloltja a gazda. Azért ég, mert miután szemügyre vett mindent, vissza fog térni, a házba, az otthonba.

Az ötödik sor meglehetősen merész váltással kultikus térbe röpti a verset, s még inkább elbizonytalanodunk, nem tudjuk ugyanis, hogy ki beszél:

*A szem alátekint,
és lát sok buta pászmát
a Koponyák Hegyén,
hol a Testet vigyázzák –
nem tömérdek egyén,
hanem tömeg. Barázdák
agykérgen elmosódva.
A bőszület, garázdák
egyakarató sodra.*

Erre a tájra érkezett vagy lát rá, pozícióváltással, a most már az E/3 beszélő, a jelenből egy kétezer évvel korábbi tér-időre.

A szituáció Jézus kereszthalálára utal, de szokatlan módon. Ha a keresztre feszített csak Test, ahogy a szöveg jelzi, akkor a vers a már halott Jézust idézi meg. De ha Jézus halott, és nem több, mint Test, akkor ki tekint alá? A költő fölfüggesztette az E/1 pozíciót, de nem nevezi meg az alanyt. Alátekinteni csak fölülről lehet. Ki lát alá, kit fed az E/3 rejtett alany? Az E/1 víziója lenne, mielőtt elindul, kilép az otthon biztonságából, a kályha mellől, elképzeli, hogy mit fog látnia a „tájain”? Ha vízió, fölösleges fölfüggeszteni a vallomások beszédmódot, ezáltal elidegeníteni a látomást. Vagy még közvetlenül a halála előtti pillanatban Jézus tekint alá, és azt látja, hogy halála nem több, mint közönséges halál, és egyetlen hozzá közel álló ember nincs a keresztfá tövében, se tanítvány, se az őt sirató anya, Mária, s hogy tanításaival nem vetett el semmiféle magot, és értelmét vesztette az önként vállalt, megváltói áldozat?

Nyitva marad a kérdés: ki tekint alá? És ki borzad el a bőszület, eláztatiasodott, megvadult tömegetől? Jézus soha nem borzadt el a tömegetől, és soha nem tömegről, arctalan egyénekről beszélt. Megkínzásakor sem, s még a keresztfán sem iszonyodott az emberektől, kínhalálában sem fordult az őt megfeszítők ellen: „Atyám! bocsásd meg nekik; mert nem tudják mit cselekesznek” (Luk, 23:34), a káromló latoknak nem válaszol, a megtértnek pedig Isten országát ígéri („Ma velem leszel a paradicsomban” Luk, 23:43). A bizonytalanságot növeli, hogy a versbeli szituáció a megfeszített Jézus halála utáni időt sejteti, de bőszület tömeg, csűrhe Pilátus udvarában követelte a halálát, illetve a kereszttől kísérette és a megfeszítéskor tombolt. A haláltusáját vívó Jézus keresztfája körül nem bőszület tömegről beszél az evangélista, csak arra menőkről, bár a keresztfán szenvedő, még élő Jézust ők is csúfolták és szidalmazták: „Az arramenők pedig szidalmazták vala őt, fejüket haj-

togetván, / És ezt mondván: Te, ki lerontod a templomot és harmadnapra fölépíted, szabadítsd meg magadat; ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről!” (Mt, 27:39–42), a halott Krisztust, a testet már nem sokaság őrizte, mindössze néhány katona.

A vers utolsó hat sora nem kevésbé talányos:

*Éjfél. Éjfelekig
virrasztok, hogy midőn
(mikor?) elérkezik,
elérkezik, ne lepjen álom –
elérkezik, ébren találjon
a felezőidőm.*

A mű harmadik része visszatér az egyes szám első személyű megszólalási formához és a jelenhez. A vers második és harmadik részét az „Éjfél” szó tagolja, ismétléssel. Ennek első előfordulása egyes számú: „Éjfél” – valóságos, konkrét idő, nulla óra nulla perc, a következő időpillanat már a holnap része, a holnap kezdete. Az „éjfelek” viszont határozatlan, általános, nem konkrét idő. Éjfelekig virrasztani – mindennap éjfélig, mert valamelyik éjjel, nem tudható, hogy melyik éjjel, de be fog következni, és pontban éjféltkor fog bekövetkezni az a súlyos valami, amiért éberségre ítéli magát. A „virrasztás” szóval a vers visszautal Jézus életére: elfogatása estéjén Jézus egyedül virrasztott a Gecsemáni kertben. Közös virrasztásra hívta tanítványait, de azok mind elaludtak, Jézus gyötrődve, egyedül készült föl emberi megkínzására és halálára, a Szilágyi-versben viszont tökéletesen magában virraszt a vers beszélője, se közel, se távol nincsenek se alvó társak, se senki. A legtalányosabb pedig az, hogy a vers kezdetén indulásról, elindulásról, mindenképpen kimozdulásról beszélt, most viszont, a záró rész a helyben maradást sugallja, tehát mégsem valóságos kimozdulásról van szó, hanem virtuálisról, lelki számvetésről.

A vers zárása a legtalányosabb: az E/1 beszélő éberem, tiszta tudattal akar találkozni – gyönyörű metafora, de nem érthetjük félre – személyes halálával. A „felezőidő” kifejezés a meghalás pillanata. Mi, olvasók az ember testi halálára, dologi halálra gondolunk, de Szilágyi nem halált mond, hanem felezőidőt. De ha a meghalás pillanata megfelel valamit, akkor mit vág két félbe a halál? Ha az evilági élet az egyik fele, akkor mi tartozik a másik feléhez? Keresztényi értelmezésben az ember test és lélek, ám testi halálával nem szűnik meg az Én léte: teste visszatér a földbe, lelke pedig igazi hazájába, Isten országába. Csakhogy Szilágyitól mi sem áll távolabb, mint a keresztény – vagy bármilyen – transzcendencia elfogadása, és most sem transzcendenciára utal, de valamilyen transzcendentálisra igent mond.

A vers zárása megerősíti, hogy a golgotai jelenet valamiféle látomás, nem valóságos indulást jelent be a költő, hanem szimbolikust, ami egyrészt számvetés („szemügyre venni mind”), másrészt virrasztás, fölkészülés a saját halálra, a saját halál tetten érésére. A golgotai jelenet a számvetés, az E/1, a költő személyes számvetése: a vízió sorspárhuzam a költő és Jézus mártíriuma között, s több is ennél: Jézus illúziótlan emberi halálában a költő rálát saját majdani halálára.

A „megfeszítették, de másokat és önmagát megváltja-e a költő” gondolköre különböző modulációkban a kezdetektől hangsúlyosan jelen van Szilágyi költészetében, az utolsó évek verseiben azonban a megváltás, megváltódás dilemmáját a halál felől kérdezi. A *Felezőidő* kötetben a *Kyrie* című versében nyílt üzenetben mond ki egy korábban nem hangsúlyozott krisztusi sorspárhuzamot. „Mint Krisztus, midőn született, / a nem-sejtett feszületet / bömbölve már mint csecsemő – / sírok befelé – engem, ő, / a cserbenhagyó, hűtelen / – hisz nem vagyok *biúntelen* – / eléget – éget szüntelen; [...] S most sírom a feszületet / – egy hosszú, sejtelmes tusa / bömbölő kicsi Krisztusa, / – akkor, midőn megszületett.” A *Se ébren, se alva* (1973) versben: „túl a megváltáson: / élő feszület”-nek nevezi magát. A kései versek szerint (*Vád*) az élet a megszületéstől fogva enyhíthetetlen szenvedés, fájdalom, ezért az egyetlen igazán fontos kérdés a halál.

Természetesen a versbeli Golgota-vízió a költő világértelmezése, ezért érdemes megnéznünk, mit *hallgat el* a költő, mi történt *valójában* – az evangéliumok szerint.

A versben semmilyen jelzést, utalást nem találunk arra, hogy a keresztre feszített Test Isten fia volna – csak test, csak dolog. Elhallgatja, hogy Jézus egyszerre emberi és isteni: szenvedő emberként halt kereszthalált, de harmadnapon Isten fiaként támadt fel, és adott értelmet az Igének. Ke-

resztény hagyomány szerint Krisztus az Atya iránti föltétlen engedelemmel, de emberi félelmeiktől meggyötörten várta elfogatását és megöletését. Ugyanúgy szenvedett, szorongott, félt a kínhaláltól, mint bármely ember, de elfogadta áldozatiságát: „könyörge, mondván: Atyám! ha el nem múlhatik tőlem e pohár, hogy ki ne igyam, legyen meg a te akaratod” (Mát, 26:42). A keresztfán rettenetes fájdalomában esendő emberként úgy érezte, elhagyta Isten („Én Istenem, én Istenem! miért hagyál el engemet?”, Mát, 27:49), de a legutolsó pillanatban megbékélt szerepével: „És kiáltván Jézus nagy szóval, monda: Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet. És ezeket mondván, meghala” (Luk, 23:46–48).

A versben egy minden metafizikától megfosztott jelenetet látunk: halott Test a keresztfán, körülötte garázda tömeg. A bibliai tanítás szerint harmadnapon elkövetkezett a Test feltámadása, a kereszténység legnagyobb misztériumának ünnepe, a Húsvét, tehát értelmet nyer a kereszthalál. De ha nem úgy történik...? Ha nem kettős természetű (isteni és emberi) a keresztfán függő Test, hanem csak ember, csak dolog? „Ha pedig Krisztus fel nem támadott, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk, de hiábavaló a ti hitetek is” – mondja Pál apostol (Pál, Kor, 15:14). A *Felezőidő* e néhány sorában a legkeserűbb kiábrándulás és az Ünnepek lehetőségességének a tagadása történik meg: hiábavaló a hit és a prédikáció, az Ige; az élet iszonytató, és a halál sem ad semmiféle oltalmat. A költő/Krisztus megfeszítetik, de a versbe rejtett kérdésre, hogy van-e áldozatiságának, megfeszítésének (megfeszülésének) önmagán túlmutató értelme, a „bőszület, garázdák egyakarató sodra” azt sugallja, nincs, csak dologi halál van, és nincs „hálás utókor” sem.

A vers azonban nem ezzel a teljes reményvesztett keserűséggel, metafizikai kiüresedettséggel zárul, hanem egy metafizikai (fél)fordulattal. Szilágyi elutasítja a kereszténység transzcendenciáját, de nem fogadja el a racionalizmus kizárólagos anyagelvűségét, az ember abszolút végességét sem, mert számára nem létezik csak dologi halál.

A versben a meghalás pillanatát felezőidőnek nevezi a költő, de hogy mi van a halál után, hol van a megfelezett idő másik fele – a költő nem ad választ, mert kompetenciája a halál utáni létre már nem vonatkozik: „Bejártam a bejárhatót, / s tudni szeretném, mi van ott, / ott, a bejárhatón túl. [...] nem tudod, / hogy túlhan mire válik, / ebek harmincadán van minden, / csak ezt tudod – ennyi az innen” (*Zsoltár, vigasztalan – Tengerparti lakodalom* posztumusz kötet, 1978). A bejárható, megismerhető, megtapasztalható élet a halálig, határig, felezőidőig tart. A költő azzal, hogy nem „halálpillanatot”, hanem „felezőidőt” (vagy másutt: határt) mond, egész-létről beszél. Megnyílik egy olyan transzcendentális felé, amit valamiképpen megsejt, de megnevezni nem képes.

Az egzisztencialista értelmezés lét-egészről beszél. Az élet a lét-egész része, de nem maga a lét. A költő azáltal, hogy a halált felezőidőnek tekinti, nem fogadja el, hogy halálával befejeződne az ember – s itt nagyon közel jár Heidegger halálértelmezéséhez –: végessége csak abbamarad, de nem egyszer s mindenkorra lezárul. Ha az élet az egész-lét része, a felezőidő – mint halálpillanat, halál-küszöb, határszituáció – az élet és az egész-lét találkozási vagy metszéspontja, akkor a meghalás pillanatának birtoklásával a költő a halált az emberi létezésbe vonja be. S innen csak egy parányi elmozdulás kellene, hogy megfogalmazza, mit fog látni, mivel találkozik a meghalás pillanatában, mi az, amiért éjfelelig virraszt, amit semmiképpen nem akar elmulasztani. A vers világképének értelmezésekor ezen a ponton ingatag területen járunk, hiszen olyasmit készülünk kiolvasni a versből, ami szövegszerűen nincs benne, de talán nem tévedünk, ha Rilke *Nyolcadik duinói elégiáját* hívjuk segítségül.

A kései Szilágyi Domokos-i költészet egyik jellemző gondolata, hogy az élet szenvedés („csak halálig ne fájjon”; „Miért szültél velem halált?”), a halál rettenetes („Ki tanít meg a meghalásra?”) és óhajtott („az elmúlásnak reménytelen szerelmese”; „dög leszek én is nemsokára, örült, ezen munkálkodom, mióta kihúzott a bába”), az élethez, sorshoz ugyanakkor bezártságélmény társul („a világ dolgaiból nincs erő kiszabadítani”; „bezárattam, be örökre, földi halálos rögökbe”). A fájdalommal, szenvedéssel megélt életből – verseinek egyik vonulatában – a halál mint szabadulás jelenik meg, megszabadulás az életfájdalomtól, és kiszabadulás a földi – halálig tartó – bezártságból. A szabadulás az ismeretlenbe visz, hiszen csak a „határig” ismerhető meg a lét. Addig csak életet, sorsot, világot látunk, befelé nézünk, a halál pillanatában viszont, amikor már nem *tudjuk* a halált, megszűnik a haláltudatunk – Rilke szerint –, ráláthatunk a határtalan egészre: „Tárt szemmel szemlélik az állatok / a Nyitottat. Csupán a mi szemünk / fordult visszára, s áll létünk szabad / kijárata körül, mint egy kelepce. / Mi kívül van, nem tudjuk, csak az állat / képéről, hiszen már a csecsemőt / meg-

fordítjuk, hogy váltig / csak a formát / lássa – nem a Nyitottat, ami oly mély / az állat arcán. Nem tud a halálról. / Azt csak mi látjuk. De a szabad állat, / az más: *mögötte* rejlik pusztulása, / s előtte – Is-ten; s ha vonul, örök- / létbe vonul, mint a vizek vonulnak. / De élénk soha, egy napra se táru / a tiszta Tér, [...] Mindig a világ, / soha *nincs* anélkül Sehól: / a tiszta, ellenőrizetlen, mit az ember / beszív, s nem hajszol, csak *tud* végtelen. / A gyermek néha elmerül belé, de / kirántják. S egy-egy haldokló is az. / Mert holtunkban nem látjuk a halált már, / s túlra nézünk” [...] S mi, nézők, mindig, mindenütt a minden / felé fordulunk, soha kifelé!” (RILKE, *Duinói elégiák. A nyolcadik elégia*, ford. RÓRAY György = *Rainer Maria Rilke versei*, vál. SZABÓ Ede, Európa, 1983, 264.)

Bizonyos, hogy Szilágyi Domokost nem érintette meg Rilke költészete. Szilágyi ugyanis minden őt intenzíven megérintő szellemi találkozását valamilyen módon fölhasználta, beépítette költészetébe, Rilke *Nyolcadik duinói elégiáját* azonban, amelynek ezen a ponton nagyon közeli a válaszkérésére, nem. Az egzisztencialista létértelmezés közelségében jár, de megtorpan a „felezőidő”, a „határ” megsejtésének bejelentésénél. Talán könyörtelen racionalizmus miatt, mert „mindent érteni” és megtapasztalni akart, és mert az evilági üdvözülés igénye, a profetikus szerep a halál közelében is erősebben vonzotta („legyen a költő: hasznos akarat” – Szabó Lőrinc), mint a metafizikai keresés, de *törekedett* ezek kiegyensúlyozására.

A „felezőidő”, a meghalás pillanata – Rilke szavaival – „létünk szabad kijárata”, amikor már nem befelé, a világ dolgaira, hanem „túlra nézünk”. A halál pillanata lehetőség, hogy a személyes életbe, sorsba, a „világ dolgaiba” bezárt ember egyetlen egyszer „kilásson” a létéből, még „innen”-ről a „határon túl”-ra. Ezért a pillanatért virraszt a költő, mert ha kudarcos az élet, és értelem nélküli a halál (Koponyák Hegye, a Test dologi halála).

Azonban ha csak egzisztencialista lét-egész megértésnek tekintenénk a személyes halál ily értelemmel való felruházását, leegyszerűsítünk a verset. A költő a keresztfán függő halott Testet nagy „T”-vel írja, tulajdonnevesíti, azaz egyszerre dologiasítja (test) és egyszerre emeli ki dologiságából (Test), tölti fel szimbolikus jelentéssel. Szilágyi Domokos könyörtelenül szembenéz a megváltatlan étellel, azonban a Golgota-kép bejátszásával nemcsak egyetemessé növeli fájdalmát és kudarcát, de ugyanezzel a Krisztus-képpel oldja is. A vers gondolati merészsége, hogy a költő a versben azzal az illúzióttal szituációval szembesít, amely *még híján van az utólagos értelmezésnek*. Amikor Krisztus még nem tudhatja, hogy értelmet nyer-e önként vállalt kereszthalála, azaz – ahogyan prófétálásában megjövendölte – beteljesedik-e az Ige, követi-e a halált feltámadás, mert emberi halála pillanatában a keresztfán csak azt tudhatta bizonyosan, hogy dologi halált hal. A sorsanalógia szerint a költő is híján van élete és életműve utólagos értelmezésének, ő sem tudhatja, lesz-e költészetének önmagán túlmutató értelme. Amit a jelenben megtapasztal (a költészet erőtlensége a világ dolgaival szemben), az reménytelenül riasztó, azt mutatja, hogy életének, költészetének nincs önmagán túlmutató értelme. De mert sorsanalógia, a reális reménytelenbe belekódolódik a transzcendentális remény lehetősége is – az erősen áthallásos „virrasztás” motívummal.

Természetesen a virrasztás versbeli citátumával a Szilágyi-vers az erdélyi irodalom kultikus versével, Dsida Jenő *Nagycsütörtökjével* is dialógusba lép, és rejtett dialógust folytat egy másik Dsida-verssel is, a mélyen hívő, de felfokozott haláltudatú Dsida tragikus messianizmusának talán legkeserűbb vallomásával, az 1927-es *Messze látok* című versével. Ez utóbbi Dsida-vers a *Felezőidővel* rokon szituációt ír le: a keresztfán függő, elhagyatott Krisztus közönséges dologi halált hal, nemcsak művét/prófétálását követi majd közöny, de emberi halála, emberi szenvedése még a hozzá legközelebb állók számára is közönyös: „Kitárt üveges szemmel / messze látok a Golgotáról / A hold békésen úszik az égen: / semmi se történt / A fű lágyan selymesen suhog: / semmi se történt / Magdolna József és a többiek / meghitten társalognak valahol / egy laposfedelű ház tetején: semmi se történt / És vértajtékos testemet / a keresztfán felejtik.” Nincs feltámadás, nincs Húsvét – ugyanez az infernális magányosság, az emberi környezet sivársága, a megváltatlanság és a megváltatlanság érzése árad a *Felezőidő* vers középső részéből is.

A vers záró részének virrasztás-motívuma viszont a *Nagycsütörtökre* alludál, de szövegekői kapcsolatba lép Szilágyi Domokos néhány évvel korábbi nagy költeményének, az *Ez a nyárnak (Búcsú a trópusoktól, 1969)* záró motívumával is, amely egyébként szintén a *Nagycsütörtök* intertextusa. Szilágyi az *Ez a nyárban* zárja le költészetének és költői világszemléletének korábbi szakaszát, búcsút mond a trópusoknak, a kiürült formáknak, nyelvnek, költői magatartásnak, de megtartja, és éppen Dsida-ál tartja meg a világ közösségi megújulásába vetett hitet: „lassan kezünkhöz szelídül az

este, – csitítjuk, eltesszük holnapig, / s a nyarat is emlékezetünkben, kiülünk a közös mennybolt alá, s itt / s most és mindörökké, kérges reménnyel várunk a hajnali csat- / lakozásig.”

A *Felezőidő* versideje az éjfél, éjfelek. Az *Ez a nyárban* szintén éjszakai virrasztásra utal a költő, hiszen a csatlakozás, a jövő hajnalban érkezik el. Nem kivételesen, mert Szilágyi Domokos kései költészetében a megújulás, egyetemes újjászületés, az Ünnepek eljövetele a hajnalhoz kapcsolódik. „Éjszaka kezdődik az ünnep, hogy legyen értelme az Igének, legyen világosság”, másutt halott éjszakát és élő nappalt említ. Az éjfél kitüntetett időpontja az archaikus gondolkodásnak is, számos babonaság, hiedelem kapcsolódik hozzá, a rontó erők mindig az éjszaka sötétjében jelennek meg, a gonosz hatalmát pedig az éjfél és/vagy a hajnal első sugara töri meg. Az éjfél mitikus időpillanat, ekkor vált a holtak ideje az élőkébe. S amennyire bizonyos, hogy mindig van éjszaka, sötétség és éjfél, annyira bizonyos, hogy utána hajnal, világosság, holnap következik. Az éber virrasztó költő ennek az időpillanatnak a várakozásába sűríti bele az élet értelmének és a halál meghaladhatóságának dilemmáját.

A hajnal virrasztása még egy Dsida-verset is bevonhat a vers értelmezési körébe. A *Közeleg az emberfia* (1929) Krisztus-várása, egyetemes létbizalommal, feltétlen reménnyel, jövőhittel telt. „Ma még sírunk, / mert a mosolygás nem én vagyok, / Ma még sötét / van, mert nem jöttem világosságnak, / hanem hogy bizonyosságot tegyek a világosságról. / Már közeledik az éj, mely szüli a Hajnalt. / Eljön Ő, minden biztonnyal eljön.” Dsida mély alázattal nem a messiás szerepével, hanem az örömhírt hozó, a megváltás eljövételét hirdető evangélistával azonosul, Keresztelő Jánoséval: „Nem ő volt a világosság, csak tanúságot kellett tennie a világosságról. (Az Ige) volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágosít” (Jn, 1:9), és „Nem a Messiás vagyok, hanem csak az előfutára” (Jn, 3:29). Szilágyi a vers záró képében nemcsak a megváltói szerepből, de az evangélistából is visszalép – nem Krisztusként, prófétaként, *akárki* emberként virraszt otthonában. De halála kitüntetett időpillanatban, valamelyik éjféلكor fog bekövetkezni, így az éjfél időmeghatározás megadja a virrasztás értelmét: éjfél után mindig eljön a hajnal, a holnap.

A Szilágyi-vers nem mondja, hogy a felezőidő után mit hoz a hajnal – küldetése, rendeltetése csak odáig terjed. Rilke teljes létről beszél, Szilágyi számára viszont a teljes lét nem személyes rálátás a lét-egészre, hanem a hajnal, a jövő első pillanatának a jelzése.

A golgotai vízióban a költő – sorsanalógiával, szimbolikusan – a saját halálára lát rá: „így halok meg, közönséges dologi halált halok, értetlenség, gonosz indulat vesz körül, s mert haláloznak nem lesz önmagán túlmutató értelme, értelmetlen halálozás visszamenőlegesen is semmissé teszi életem értelmét.” A költő személyes halálának ez a valószínűsíthető, reális esélye.

Heidegger szerint a lét értelmére vonatkozó kérdés a halál értelmére vonatkozó kérdésben rejlik, azaz ha értelmezni tudjuk, értelmessé tudjuk tenni a halálunkat, a létünket tesszük értelmessé. A halál önmagában nem megváltoztatható, de a meghalás mikéntje igen. Egzisztencialista értelemezésben a halál nyitott, a halál a saját egzisztencia tükrében változik, ezért a dologi halál, esemény halál mellett/fölött mindig ott a halál értelmessé értelmezésének szabadsága.

A *Felezőidő* Golgota-víziójában jelzett dologi halál a reális, az értelemmel valószínűsíthető halál a költő, a modern Krisztus számára, ezt az értelmezést erősíti a *Messze látok* című Dsida-allúzió („semmi se történt”), de mert egzisztenciális értelemben a halál nyitott, Szilágyi felülbírája a valószínűsíthető, nem fogadja el a pusztán dologi, kudarcos halált, a halált olyan lehetőségnek tekinti, amely értelmessé tehető, értelemmel felruházható – és fel is ruházza értelemmel.

A vers zárásában az E/1 arra készül, hogy valóságos élő emberként bevárja a személyes halálát, egyetlen pillanatban – a meghalás aktusában – megtapasztalja magát a halált, és a meghalás pillanatában azt, ami a „határon túl” van. Hogy mi van a határon túl – Szilágyi ateizmusa elutasítja a platóni-keresztényi transzcendentálist, de nem kielégítő számára a tisztán materialista válasz sem –, a „mi van a határon túl” kérdést tehát nyitva hagyja. A határon túli „valami” lehet akár a Rilke *Nyolcadik duinói elégiájában* jelzett léttelenség is, amely egybeolvad a közösségi transzcendentált hajnalváró sorsteljeséggel. A virrasztás mindig határpozíció, a befejezés, lezárás aktusa egyúttal előjelzi az új megtörténését. Ha tehát személyes meghalásának pillanatát kitüntetett időpillanattá teszi, és ez az időpillanat az éjfél, akkor halálát értelemmel ruházta fel, mert utána Hajnalnak kell következnie. A megváltás eszméjének és megvalósulásának nyomasztó múltbeli tapasztalatát nem vonja vissza – a megváltók és a próféták magárahagyottsága, elmagányosodása –, de a múlt keserű tapasztalatát felülírja a léttörvény: a létezésbe ontológilag bele van kódolva a megújulás, a Dsidától is örökölt közösségi remény.